Communication and Argumentation in the Public Sphere **ISSN 1843 - 7893**
(2007) Year I, Issue 2
Galati University Press
Editors: Anca Gâță & Adela Drăgan
Proceedings of the Conference *Public Space* vs *Private Space*, SECOND VOLUME
April 12th-14th, 2007 – "Dunărea de Jos" University, Galați Romania
pp. 346-359

Ramona MIHĂILĂ

Partiția public / masculin *şi* privat / feminin *în societatea românească a secolului al XIX-lea*

Universitatea „Spiru Haret", Bucureşti, ROMÂNIA
rmihaila@yahoo.com

Introducere

Către sfârşitul secolului al XVIII – lea, în timpul Revoluției Franceze, apare pentru prima dată conceptul de emancipare a femeii. În timpul Revoluției existau puternice voci feminine care proclamau un pandant al faimoasei *Declarații a Drepturilor omului şi ale cetățeanului*; Olympe de Gouges îndemna cu mândrie: "Femeie, trezeşte-te, clopotul de alarmă al rațiunii se face auzit în întregul univers; recunoaşte-ți drepturile". Articolul III al *Declarației Drepturilor femeii şi ale cetățenei*, redactată de Olympe de Gouges, explicita textul fondator în următorii termeni: "Principiul oricărei suveranități rezidă esențialmente în Națiune, care nu este decât uniunea dintre femeie şi bărbat". Ecoul acestei declarații este imediat resimțit în spațiul anglo-saxon, Mary Wollstonecraft compune *Vindication of the Rights of Woman*. Însă după cum se va dovedi, ființa ale cărei apărătoare se declarau Olympe de Gouges şi Mary Wollstonecraft nu ajunge să capete consistență. Ea nu va constitui niciodată, la egalitate cu individul de sex masculin, o realitate şi o necesitate a istoriei. Aceste voci plămădite în timpul Revoluției vor fi imediat sugrumate de către regimurile conservatoare, dar ceea ce este şi mai trist, chiar de către Revoluție, care, parcă se sperie de marii paşi pe care îi face, şi, atunci, se căieşte, cedând tradiției (executarea Olympiei de Gouges este un astfel de exemplu).

Conceptele de „natură feminină", „etern feminin", „feminitate" sunt folosite fără întrebări legate de conținutul lor exact sau validitatea lor. Expresia „condiție feminină" nu intrase în limbajul secolului al XIX-lea, iar termenul „feminism" se pare că a apărut în 1837 (Charles Fourier ar fi creatorul acestui cuvânt, dar nu se ştie precis). „Condiția femeii" în secolul al XIX - lea are două implicații, în primul rând, se consideră femeile ca un ansamblu, găsindu-se elemente identice si, în al doilea rând, se studiază statutul lor social în raport cu structurile şi suprastructurile societății. Femeile sunt totuşi considerate "al doilea sex" (Simone de Beauvoir), în ciuda tuturor progreselor sociale. Astfel, afirmarea femeii ca individ va fi mai târzie şi se va face adesea după modelul structurări individului masculin, uitându-se specificul sexului său, afirmându-se ca persoană egală bărbatului, ea îşi neagă statutul de femeie. (George Sand, în literatura franceză, George Eliot în literatura engleză).

1. Structura societății româneşti în secolul al XIX-lea

Pentru mult timp, una din ideile principale ale studiilor sociale şi istorice a fost relația dintre *masculin-public* si *feminin-privat* în societatea românească a secolului al XIX-lea şi, de aceea, multă vreme *spațiul* destinat investigațiilor l-a constituit

BDD-A25320 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

microcosmosul rolurilor casnice ale femeii, considerându-se că ea nu poate fi regăsită într-un *spațiu public* controlat de bărbați. În secolul al XIX-lea femeia a fost asociată cu căminul şi copilul, însă casa ca *spațiu* nu îi aparține în totalitate, pentru că bărbatul nu lipseşte din acel spațiu şi, de multe ori, el este cel care ia deciziile cu privire la servitori, alegerea guvernantei ori educația copiiilor. Drept urmare, deosebirea dintre *public* si *privat* a apărut ca o necesitate sociologică, ca o diviziune sexuală a rolurilor, a ierarhiilor, şi a *spațiilor*. .

Inegalitatea dintre condiția femeii şi cea a bărbatului a fost acceptată mult timp ca naturală. Singurele posibilități de realizare pe care societatea i le permiteau femeii erau cea de soție şi mamă. Ea nu se poate defini prin raport cu ea însăşi ci cu ceilalți: părinții, soțul, copiii, societatea. Dacă activitatea bărbatului se manifestă în domenii variate, cea a femeii se reduce numai la unul singur, familia. Toate femeile fac aceleaşi lucruri, ceea ce face şi mai dificilă descoperirea individualității lor. Dar, dacă încearcă să-şi afle identitatea, ele sunt sancționate fiindcă s-au abătut de la modelul comun, femeia adulteră este pedepsită, femeia savant e ridiculizată (Sofia Nădejde, pornind de la comportamentul disprețuitor şi jignitor pe care îl au colegii şi a profesorii față de D-ra Conta, singura studentă la Medicină, subliniază în articolul *Şicane bărbăteşti*, cum se silesc bărbații

> a le descuraja prin probe ori prin jurnale, scriind tot felurite anecdote, istorioare ori chiar articole, care de care mai de spirit (bineînțeles după d-lor) pe seama femeilor ce învață. Un lucru atât de normal le pare o monstruozitate. [1]

În societatea românească patriarhală de început de secol XIX, existau granițe sociale bine delimitate între populația urbană şi cea rurală, între grupurile etnice, între cei cu educație şi cei fără, între moşieri si țărani. Cei mai mulți români erau ortodocşi, iar structura familiei era una patriarhală, unde regulile în privința muncii erau bine stabilite: toți membrii contribuiau la întreținerea familiei. Viața publică, civilă, economică erau domenii interzise femeilor. Singurul domeniu propriu lor era cel al familiei, iar aici aveau numai îndatoriri: față de părinți, soț, copii. Dominația bărbatului şi supunerea femeii erau norme sociale şi umane bine stabilite. Împărțirea clară a responsabilităților ducea la comportamente diferite. Bărbatul trebuia să fie rezistent, rațional şi superior, din punct de vedere intelectual. Femeia trebuia să fie afectivă, sensibilă, miloasă, înțelegătoare. Ea era supusă soțului şi soacrei. În *Soacra cu trei nurori,* Ion Creangă ne prezintă prototipul soacrei care îşi controlează tot timpul nurorile cu un al treilea ochi ciclopic:

> Voi priveghea nurorile, le-oi pune la lucru, le-oi struni şi nu le-oi lăsa nici un pas a ieşi din casă în lipsa feciorilor mei" [2],

iar Sofia Nădejde are mai multe nuvele în care caricaturează personajul „soacrei": *Soacră, soacră, poamă acră, Schițe din viața de la țară, Un sfârşit*.

2. Revendicările "îngerilor" [3]

Prima revendicare a femeilor secolului trecut este cea a libertății şi egalității în dragoste. Dacă bărbatul este liber pe corpul şi inima sa de ce n-ar fi şi femeia ? Schimbările survenite spre sfârşit de secol le observă şi N. At. Popovici:

> Mai înainte la noi, fata, ori se ocupa de gospodărie, ori îmbrățişa o meserie, după cum o povățuiau părinții. Dacă se mărita, părinții aduceau un popă acasă şi făceau cununia cu ginerele ales de dânşii şi de rude. Nici nu lua parte fata la conciliabule, căci în altă odaie se făcea târgul de ce avere i se da ginerelui, de câtă zestre are fata. Si, apoi, se proceda la vedere… s-a făcut vederea ? Se şi proceda la logodnă şi la nuntă. Astăzi nu mai este aşa. Fata dictează, ea îşi alege meseria. Iar când se mărită…ea se mărită". [4]

BDD-A25320 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

O altă revendicare priveşte egalitatea intelectuală. În epocile trecute, femeile nu erau convinse că ar avea aceleaşi facultăţi intelectuale cu bărbaţii, dar, începând cu secolul al XIX-lea femeile sunt de părere că, inferioritatea lor asupra acestui punct provine din educaţia deficitară care li s-a dat şi acuză societatea şi bărbaţii pentru că le menţin în ignoranţă ca să le domine mai bine. În acest sens, Sofia Nădejde subliniază faptul că "educaţiunea ce s-a dat până acum femeii a fost totdeauna dictată de modă, niciodată de raţiune" şi condamnă ideea greşită că

> "înainte de toate fata trebuie să ştie a se face frumoasă şi atrăgătoare, pentru aceasta e nevoie de a juca, a cânta, a gângăi franţuzeşte." [5]

Menţinerea femeii în stare de inferioritate intelectuală se reflectă şi în sistemul de învăţământ. Şcolile rurale şi urbane, primare şi secundare pentru fete erau în număr mai mic decât cele pentru băieţi. Acest fapt reflectă numărul mare de femei analfabete. Într-un sondaj referitor la cazurile, în care femeile au semnat actele de căsătorie, s-a constatat că, între 1870-1890, în oraşe, din 100 de femei au semnat 35, iar în sate, din 100 au semnat doar 4-5.

Şcolile publice pentru fete erau foarte puţine şi, în ele, funcţionau numai bărbaţi, uneori preoţi. Starea de inferioritate culturală a femeii era şi urmarea modului de alcătuire al programelor şcolare pentru şcolile secundare de fete, diferite de cele pentru băieţi. După 1864, programele învăţământului primar erau identice pentru băieţi şi fete (fetele urmau si cursuri de învăţământ menajer), în şcolile secundare, învăţământul pentru fete era dirijat către literatură, artă şi economia casnică, pregătindu-le pentru viaţa de familie.

În cazul tinerei burgheze, care se poate bucura de o educaţie deplină, nu se pune totuşi problema studiilor superioare. Învăţământul secundar feminin, fie că se desfăşoară într-un pensionat (in 1831, la Iaşi, se deschide un pension francez de fete, "demoasele, fiice de boier", iar în 1854, se înfiinţează Şcoala Centrală, prima instituţie pentru fete) sau, după 1880, într-un liceu, nu şi-a propus niciodată să pregătească elevele pentru bacalaureat, condiţia primă pentru intrarea în învăţământul superior. După încheierea studiilor secundare, o tânără poate obţine certificatul de absolvire a studiilor elementare sau certificatul de sfârşit de studii secundare.

Secolul XIX literar are amprenta romantismului sentimental feminin ilustrat prin romanele de aventuri în tiraje mari, povestiri în foileton în revistele pentru femei având ca subiecte dragostea, viaţa de cuplu, pasiunea, adulterul. În familiile burgheze, părinţii controlau şi cenzurau lecturile fetelor, potrivit conceptului vremii de atunci, că romanele influenţau în negativ viaţa inocentă a tinerelor.

O tânără burgheză îşi face studiile având în vedere doar rolul său ulterior: femeie de casă; ea trebuie să ţină casa, să conducă şi să supravegheze servitorii, să fie o încântătoare interlocutoare pentru soţul ei, un liant între tată şi copii, o bună educatoare a copiilor săi. Prin urmare, pentru aceste funcţii practice pe care femeia trebuia să le exercite, ea nu avea nevoie nici de latină, nici de cunoştinţe ştiinţifice prea specializate, ci de o anumită "cultură generală". Până la căsătorie, pe lângă faptul că se iniţiază, alături de mama sa privitor la detaliile artei de a trăi şi ale vieţii mondene, urmează totodată anumite cursuri cu tentă practică, precum *Şcoala mamelor* sau *Căminul*, ca şi conferinţe pentru tinerele din societatea înaltă.

Însă, o tânără burgheză fără dotă avea toate şansele să rămână celibatară. Posibilităţile sale intelectuale şi studiile superioare nu puteau compensa zestrea. Exercitarea unei meserii de către o femeie o situa într-o poziţie degradantă. În plus, femeia nu poate dispune de salariul ei. Încadrarea femeilor într-un serviciu le oferă o anumită autonomie financiară. Preţul plătit pentru independenţa lor se numeşte, de

BDD-A25320 © 2007 Galaţi University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

cele mai multe ori, singurătatea. „Femeia împlinită", era aproape de neconceput, să existe o femeie împlinită în afara familiei şi a căminului.

3. Statutul juridic şi economic al femeilor

În privința situației juridice-civile a femeii în România, starea ei de inferioritate fusese accentuată prin adoptarea Codului Civil napoleonian (1865) care se baza pe superioritatea bărbatului şi limita rolul femeii ca mamă, tutore şi administratoare a averii. Adoptarea acestui cod a însemnat un regres pentru situația civilă a femeii în România. Codurile Calimach (1817) în Moldova şi Codul Caragea (1818) în Valahia, deşi situau familia sub autoritatea bărbatului, îi dădeau şi femeii autonomie în familie.

Dacă din punctul de vedere juridic-politic, situația femeilor muncitoare era similară cu a celor din clasele conducătoare, din cel economic, ea era diferită. Femeile burgheze, care nu aveau venituri personale sau nu puteau dispune liber de averea lor, erau dependente economic de membrii familiei lor. Femeile muncitoare, deşi independente economic, erau în stare de inferioritate față de bărbații muncitori, deoarece la muncă egală primeau salarii mai mici. Femeile nu aveau acces la formele de educație destinate noilor necesități comerciale. De altfel, le era imposibil să intre in tranzacțiile comerciale; nu puteau licita la Bursă. Salariul femeilor, considerat întotdeauna ca un supliment la bugetul familial, este inferior prin chiar statutul lui. În 1890, după recensământul la nivel național, populația României era de cinci milioane dintre care 2.500.000 femei. Mai mult, două milioane dintre femei erau țărănci.

La țară, fetele nemăritate lucrează fie în casa părintească, fie în alte familii, ca servitoare ori lucrătoare la fermă. La oraş, femeile lucrează fie ca muncitoare salariate fie acasă. Munca femeilor este, cel mai adesea, temporară; imediat ce au copii, ele îşi abandonează lucrul cu normă întreagă pentru a lucra aproape de casă sau la domiciliu.

Munca femeii căsătorite este considerată una secundară, deoarece principala ei îndatorire este căminul. În secolul XIX, munca nu îi oferă o identitate nouă femeii. Munca ei nu este apreciată şi, de aceea, ocupă poziții subalterne.

Femeia casnică are un statut social. Idealul ei este să fie o soție şi o mamă perfectă. Ea nu se individualizează prin persoana ei ci prin dragostea pentru familie. Ea aparține celorlalți, iar casa este spațiul ei vital. Se împarte între cumpărături, economii, curățenie, grija pentru copii şi soț. Activitatea ei casnică reprezintă o adevărată recunoaştere socială. Femeile de la țară îşi cresc singure copiii. țărăncile noastre îşi cresc copiii in albie, "mult mai sănătoasă ca leagănul, care mişcându-se în aer, fără atingere de pământ, ameteşte pe copil şi-i poate aduce supărare la creieri. Singurul inconvenient al albiei e că se mişcă anevoios; cineva trebuie să stea cu mâna pe ea. La început este greu, dar odată deprins înlesneşte mult pe mamă". [6]

În societatea rurală, femeia este, de obicei, cea care ține în mâinile sale gospodăria şi puținii bani disponibili. Violența casnică reprezenta, în schimb, trăsătura de bază a unei căsătorii din acest mediu (ca şi în cel muncitoresc); acesta este motivul principal invocat de femei în momentul cererii separării. Există puternicul sentiment de proprietate totală asupra femeii, privită ca simplu obiect. Ele trăiau cu permanenta frică de bărbat. Şi Sofia Nădejde atrage atenția asupra vieții «țărăncii» la care

> „totdeauna mizeria este îndoită decât la bărbat. Ea suferă pentru dânsa şi pentru copiii săi şi adesea bărbatul o face să răsplătească suferințele lui de din afară. Ea suferă foame şi

BDD-A25320 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

frig pentru dânsa şi pentru copiii săi. Căci bărbatul vine seara şi nu găseşte în bordei decât sărăcie şi foame, caută o victimă asupra căreia să-şi destoaie toate. Dar pe cine găseşte? Pe femeia sa: o bate. După cum vedem, ea suferă atât despotismul de din afară, cât şi despotismul bărbatului său." [7]

4. Familia ca sferă a genului feminin

Principalul teatru al vieții particulare, familia, a adus pe scenă, de-a lungul veacului al XIX-lea – personaje şi roluri, practici şi rituri, intrigi şi conflicte. Mâna nevăzută a societății civile, ea este în acelaşi timp cuib şi nod. Triumfătoare în discursuri şi doctrine, familia, pe care cu toții – de la conservatori la liberali, ba chiar la anarhişti - o celebrează ca pe celula ordinii vii, este, de fapt, mult mai haotică şi mai plină de contraste. Totalitară, ea înțelege să atribuie anumite finalități membrilor ei. Dar aceştia, deseori şi tot mai frecvent, se revoltă. De aici, apariția între generații, între sexe, între indivizi hotărâți să-şi aleagă destinul, a tensiunilor care îi întrețin secretele. Nu de puține ori, se recurge la justiție, ca arbitru al certurilor din intimitate.

Familia, săracă, de cele mai multe ori, este de asemenea amenințată în autonomia sa de intervenția crescândă a statului. Familia tinde, în secolul al XIX-lea pentru rațiuni în parte politice- să absoarbă toate funcțiile, inclusiv sexualitatea, al cărei "cristal" (Michel Foucault) este să definească regulile şi normele. Instituțiile şi indivizii celibatari - închisori şi internate, cazărmi şi mânăstiri, vagabonzi şi dandy, habotnice şi amazoane, boemi şi derbedei- sunt nevoiți să se definească prin raportare la familie; ei sunt periferia.

Familia este echivalentul propriului cămin. Acesta îi oferă intimitatea maximă. Este un spațiu absolut privat, în centrul căruia se afla femeia. Secolul XIX a exilat femeia în sfera privată, în mod brutal, aşa cum niciodată nu se întâmplase până atunci. Bărbatul îşi exercita funcțiunile, în primul rând, în spațiul public; spațiu cu care femeia nu avea decât anumite puncte de tangență (mai puternice la familiile de negustori, care trăiau în acelaşi stabiliment cu negoțul, şi unde femeile trebuiau să se ocupe atât de casă cât şi de afacere). Dar chiar şi în spațiul privat, ea nu este o guvernatoare deplină. Exista zone ale spațiului privat în care accesul său este limitat, şi care, în fapt, reflectă poziția sa externă. Biroul bărbatului este un astfel de domeniu, bine delimitat, pe care femeia nu-l poate viola, chiar dacă şi ea dezvoltă o operație lucrativă, care să-i necesite un astfel de loc. Rămâne o exilată, sau mai bine spus în interiorul spațiului privat se deschide un sub-spațiu privat care o adânceşte şi o închide şi mai mult.

Aranjamentele matrimoniale sunt realizate de tați. În cele mai multe cazuri această decizie încearcă să se sprijine pe argumente ştiințifice şi raționale. Împotriva femeilor habotnice şi cu deschidere limitată, ispitite de pasiuni ascunse, tatăl (masculul) este nevoit a reprezenta tărâmul stabilului, al rațiunii. Spațiul domestic este mult prea important pentru a putea fi lăsat pe mâna femeii. În virtutea acestui fapt, bărbatul îşi oferă dreptul de control absolut asupra acțiunilor femeii: asupra vizitelor primite sau făcute de soție, a drumurilor acesteia în oraş şi asupra corespondenței. Către finele secolului al XIX- lea, acest subiect a stârnit o controversă, ceea ce demonstrează, în primul rând, naşterea unei mişcări feministe, susținută de un anumit număr de bărbați. Lipsa consecințelor imediate ale acestei mişcări arată eşecul şi estomparea treptată. Dreptul femeii la intimitatea corespondenței este negată de majoritatea magistraților.

Conform Codului Calimach, art.63:

BDD-A25320 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

> Legăturile familiei se alcătuiesc prin căsătorească tocmeală, prin care două persoane, partea bărbătească şi partea femeiască, arată cu un chip legiuit a lor voinţă şi hotărâre de a vieţui într-o legiuită însoţire cu dragoste, cu frica lui Dumnezeu şi cu cinste întru o tovărăşie nedespărţită, de a naşte prunci, a-i creşte, a se agiuta între ei după putinţă la toate întâmplările.

Deşi bărbatul era capul familiei, femeia era responsabilă de bunul mers al gospodăriei, lucru ce-i conferă un statut aparte. Prezenţa ei este recunoscută în cuplu, chiar dacă se pare că familia se constituie şi rezistă mai mult în jurul bărbatului decât prin femeie, lucru la care ne trimite Codul Calimah, art. 1215:

> Femeia primeşte numele familiei bărbatului său şi dobândeşte drepturile stării lui; ea este datoare a sălăşlui cu dânsul, a-l agiutora după puterile sale întru ocârmuirea casei şi spre folos şi la câte cere casnică rânduială, să se supuie ea, cum şi toţi casnicii prin grija şi silinţa ei, celor de către bărbat hotarâte rânduieli.

Vârsta la care se căsătoresc flăcăii de la sat variază mai mult decât a măritişului fetelor. Ele la 22 ani sunt deja *fete bătrâne*, iar ei, până la 25-28 se pot însura, ca şi la 16 sau 18 ani. După părerea lui V. Voiculescu,

> rolul principal în întocmirea căsătoriei îl ţine averea, calităţile corporale, frumuseţea fetei în deosebi, neamul din care se trage şi apoi calităţile morale, cum ar fi reputaţia de oameni de treabă. [8]

Spre deosebire de sate, în Bucureşti, logodna avea loc cu binecuvântarea preotului. Participarea preotului la consfătuirea viitorilor cuscri, la înţelegerea despre dotă, era foarte importantă.

În faţa unei căsătorii aranjată de părinţi, fata nu putea să se apere. O dată ajunsă în faţa primarului, ea tace, în semn de protest. Preferă să nu spună nimic decât să nege, creşterea şi supunerea ei nu i-ar permite aşa ceva. Ginerele plăteşte şi alaiul pleacă la biserică. În faţa altarului, fata ar putea să se împotrivească, şi atunci, căsătoria civilă s-ar anula. Cele mai multe fete la ţară trăiau într-un cerc restrâns, casa, curtea, lotul de pământ. Dacă fata se căsătorea cu un băiat din alt sat, era o tragedie pentru ea să se mute.

Fata îşi părăseşte părinţii, fraţii, surorile şi rudele care o iubeau, pentru a locui cu un "străin", care se poartă cu ea "ca şi cum ar fi cumpărat-o roabă". V. Voiculescu îndeamnă la luptă pe

> "învăţători ca prin cultură să scoată din mintea sătenilor nişte prejudecăţi şi superstiţii care-i apropie de barbarie". [9]

Chiar dacă duce "trai rău" cu soţul sau soacra, tânăra, în foarte rare cazuri îşi părăseşte bărbatul, pentru a se întoarce la părinţi. Ea nu spune nimănui că suferă, de multe ori nici mamei sale, fiindcă bărbatul ei "ar avea grijă" să nu mai fie "casă de vorbă în sat".

Doctrina curentă privind căsătoria s-a fondat, fără doar şi poate, pe o filosofie finalistă. Influenţele budismului hindus, dualismului persan, maniheismului, gnosticismului, concorda cu filosofia antică, ce nega existenţa femeii ca persoană. Pentru Aristotel numai masculinul este măsura oricărui lucru. Femeia este un bărbat nereuşit, o fiinţă degenerată; materia este femela şi mişcarea mascul. Concepţia biologică a lui Aristotel şi-a făcut loc până şi în gândirea teologilor creştini. Aici se află, în germene, ideea că femeia a fost necesară doar ca parteneră pentru opera de procreaţie şi, nicidecum, pentru vreo altă activitate. De aici nu mai este decât un pas până la afirmaţia că "prin natură, femeia este inferioară bărbatului" (Toma- Sum. Theol.1q.92, a1). În *Legile lui Manu*, ale lui Solon, în *Levitic*, în *Codul roman* sau în *Coran*, pretutindeni femeia este considerată o fiinţă inferioară şi fără drepturi. Dar în Biblie se spune că

BDD-A25320 © 2007 Galaţi University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

> Femeia nu este stăpână pe trupul său, ci bărbatul; asemenea nici bărbatul nu este stăpân pe trupul său, ci femeia.
>
> (*Corinteni*, 6-7, 4)

Sentința pitagoreică proclama: "Principiul bun creează ordinea, lumina, bărbatul, principiul rău creează haosul, tenebrele şi femeia". Mulți îşi vor însuşi cu bucurie concepția pesimistă a lui Schopenhauer, care situează femeia între om şi animal; femeia este privită ca o veritabilă capcană a naturii, ce atrage bărbatul la căsătorie şi copulație. La Nietzsche (*Aforisme*), problema este rezolvată brutal: "la femeie totul are o soluție: "sarcina" sau "femeia este odihna soldatului". Rigiditatea lui Kant (*Dreptul statutului căsniciei*) în cazul definirii căsătoriei este şi mai pronunțată:

> fiecare dintre cei doi contractanți dându-şi unul celuilalt dreptul asupra propriului trup în timpul vieții, ceea ce înseamnă folosirea reciprocă legalizată a organelor genitale.

Practic, tot misterul iubirii este redus la contractul unei celule reproducătoare. Din instinct de autoapărare, bărbatul înlănțuie femeia ca pe o putere malefică, ca pe o amenințare continuă pentru libertatea sa. În aparență, bărbatul va da toate onorurile femeii, dar o va aşeza în condiția în care ea nu va putea nicicând să-i facă un rău. Fiziologia femeii, feminitatea ei însăşi, darurile şi harurile ei sunt transformate de bărbat în blesteme.

Intoleranța față de sarcinile nelegitime este cumplită. Femeile singure se zbat să supraviețuiască. Văduvele sunt considerate periculoase, din punct de vedere sexual, din cauza presupuselor pofte; sunt uneori alungate din case şi trimise să locuiască într-un adăpost prăpădit, care să le ofere minimul necesar. Fetele tinere sunt deseori prada sexuală a ciobanilor sau stăpânilor, fapt explicat prin sentimentul unei virilități legitime. În rest, virginitatea era văzută ca o garanție de către tații şi frații fetelor.

Secolul al XIX lea cunoaşte o revizuire a teoriilor despre sexe. Această deschidere ştiințifică este, însă, controlată în plan moral de către Biserică. Alături de sexualitatea adolescentului, cea feminină constituie obiectul observației permanente din partea autorităților religioase. În Occident, zeci de rozarii în care fetele mai mari le încadrează pe cele mai tinere, congregații de Copii ai Mariei constrâng tinerele fete într-o rețea de practici şi interdicții destinate să le protejeze virginitatea. Cea mai gravă acuzație adusă femeii este infidelitatea conjugală. Adulterul bărbatului este acceptat tacit, cu excepția unui concubinaj notoriu. Adulterul feminin este răul absolut, împotriva căruia soțul are toate drepturile, cel puțin în principiu. Către sfârşitul secolului se va simți în această direcție o tendință de egalizare. Sexul conformist al mentalității burgheze a tulburat multă vreme dreptul de acuplare legalizată, secolul al XIX-lea fiind dominat de excesiva pudoare victoriană. Cuvântul lui Demostene, rostit cândva în tribunal: "Avem neveste ca să ne perpetuam numele, concubine ca să ne îngrijească, curtezane ca să ne distreze" (Nearia, 122); burghezia din secolul al XIX-lea putea să şi-l asume.

O altă problemă este poziția în care se situa femeia, față de Biserică, în momentul unei încercări de "birth control". Cu excepția cazurilor de pericol de moarte, avortul liber consimțit este considerat de către Biserică un asasinat. În plus, Biserica Apuseană este fidelă concepției sale despre procreație ca primă finalitate a căsătoriei, plusată de educația copiilor. Voiculescu I., în urma unui studiu ajunge la concluzia că la sate avorturile sunt mai rare decât în oraşe, datorită

> tăriei constituției de care se bucură femeia de la țară, mai puțin delicată, mai obişnuită cu nevoile ca cea din oraş. Pericolul naşterilor nu este înlăturat. Nu o dată, am putut vedea femei apucate de durerile facerii, venind de la câmp, din oraş; singure pe drum au născut copiii pe vremuri rele, lipsite chiar de scutecele de care însuşi Mântuitorul nu s-a putut lipsi. Aceasta vine atât din puținul preț pe care femeia pune pe ființa sa, din nevoia de a-şi

BDD-A25320 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

agonisi singură cele trebuincioase, din sărăcia ce a cuprins pe țărani, cât şi din pricina unui bărbat, care nu ține nici o socoteală de femeia sa. O altă nenorocire care atinge pe toți cei ce locuiesc afară din oraşe: lipsa cu desăvârşire a moaşelor pricepute să dea primele îngrijiri lăuzei, până la şi după naştere". [10]

În cazul evitării unor sarcini nedorite, ca optimă soluție se recomanda abstinența. Însă, formarea unor astfel de cupluri abstinente (căsătoria albă) a fost dezaprobată de Biserica primelor veacuri. Enciclica Papei Pius al XI-lea declara că

orice căsătorie în care, cu voia soților, actul este lipsit de puterea lui naturală de a naşte viața...este imorală.

Biserica Apuseană nu recunoaşte divorțul oferit de statul laic, şi, implicit, a doua căsătorie. În Occident, un mare număr de tratate despre căsătorie sunt scrise de călugări sau celibatari, de aceea ele nu îşi ating obiectivul şi deseori rămân în afara subiectului.

Treptat femeia îşi acordă dreptul de a avea sau nu un copil. Neplăcerile financiare datorate unei noi naşteri determină femeia, de cele mai multe ori, să recurgă la avort. În zonele în care condițiile de viață sporesc, rata natalității scade. Este preferată soluția unei familii mai puțin numeroase, care se poate bucura de condiții financiare, implicit educaționale mult mai generoase. Există tot mai multe cazuri de femei singure ce îşi asumă creşterea unui copil, al lor sau chiar adoptat. Femeile singure se pot uni într-o "echipă", formată din două sau trei, pentru a face față cu uşurință greutăților.

Biserica Răsăriteană accepta anularea unei căsătorii, bazându-se, în primul rând, pe Texte (Matei 5,32; 10,9). Practica stabileşte trei motive: adulterul bărbatului sau al femeii, absența fără nici un semn de viață mai mult de cinci ani a unuia dintre soți, moartea civilă printr-o condamnare. Din 1887, tribunalul patriarhal de la Constantinopol îşi rezervă dreptul de a pronunța divorțul şi din alte motive. Chiar dacă Biserica a manifestat întotdeauna rezerve față de o a doua căsătorie a fetei, ea este acceptată.

Ghidându-se după Codul Calimach (1817) în Moldova şi Codul Caragea (1818) în Valahia, instanțele ecleziastice pronunțau multe divorțuri, care, mai târziu, erau rezolvate de tribunalele civile. Majoritatea divorțurilor se înregistrează în rândul înaltei societăți şi, de cele mai multe ori, deja sunt contractate noi căsătorii.

În trei sferturi dintre cazuri, femeia este aceea care intentează divorț, redactând o plângere şi apărând înaintea instanțelor. Nerespectarea obligațiilor conjugale este motivul cel mai des invocat. Conform Codului Calimach, art.63:

Legăturile familiei se alcătuiesc prin căsătorească tocmeală, prin care două persoane, partea bărbătească şi partea femeiască, arată cu un chip legiuit a lor voință şi hotărâre de a vieți într-o legiuită însoțire cu dragoste, cu frica lui Dumnezeu şi cu cinste întru o tovărăşie nedespărțită, de a naşte prunci, a-i creşte, a se agiuta între ei după putință la toate întâmplările.

Emanciparea femeii este amendată cu sălbăticie. Dacă femeia are tăria să refuze traiul pe care îl duce, să protesteze împotriva violenței domestice, a brutalității sexuale, a infidelităților tot prin infidelitate, ea poate căpăta ca răspuns o acutizare a situației sau se poate ajunge până la extrema dominație masculină: "putința", ca drept autoconferit, de a-şi ucide femeia.

Soțul care dorea să fie eliberat de legătura căsătoriei se adresa prin jalbă Mitropolitului. Acesta ordona o anchetă care era făcută de către organele dicasteriei bisericeşti, cu interogatorii şi ascultări de martori, motivele invocate fiind scrupulos examinate. Avizul dicasteriei era trimis Mitropolitului, care de obicei acorda un termen de gândire, de un an sau chiar mai mult soților, încuviințând câteodată şi separațiunea de corp, şi îndemnându-i la o împăcare. În acest sens, Girardin Saint-

BDD-A25320 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

Marc atrage atenția asupra numărului mare de divorțuri în prima jumătate de secol XIX:

> Principiul bunelor moravuri este spiritul de familie; la noi familia, din pricina divorțului care se capătă aşa de uşor, nu are nici o statornicie [...]. Copiii care-şi au mama într-o familie, tatăl în alta, şi care, neştiind pe cine să respecte şi să iubească, nu au nici centru, nici punct de legătură; femeile care, la o petrecere îşi întâlnesc primii doi sau trei bărbați, sunt la brațul celui de al patrulea şi zâmbesc când al cincilea le dă târcoale [...]. Puteți fi încredințat că adulterul la noi ar fi un progres. În societatea noastră, adulterul este cu neputință, deoarece el nu este decât preludiul unei alte căsătorii. [11]

Femeia singură era definită de extreme: ori domnişoară bătrână, care îşi alină durerile în codoşie (despre care Balzac spunea: "Ruşine acestei ființe neproductive!") ori femeia uşoară, cuprinsă de singurătate, mai ales la vârsta la care farmecele au părăsit-o. Dreptul femeilor la celibat va fi afirmat ceva mai târziu, în secolul XX, sub influența feministelor sau a scriitorilor. Cu toate acestea numărul femeilor singure este destul de mare, încă din Evul Mediu. Agenții ce produc o astfel de disproporție sunt multipli: strategiile matrimoniale, care creează o anumita ordine de căsătorie a copiilor, în funcție de vârstă, şi o categorie de femei excluse; îngrijirea părinților, încredințată deseori fiicelor mai mici; văduvia, legată de longevitatea feminină şi de raritatea recăsătoririlor. Singurătatea poate fi, în aceeaşi măsură, rezultatul unei alegeri deliberate, precum în cazurile de vocație religioasă sau altruistă (infirmiere, asistente sociale, institutoare). "Alegere asumată" se poate numi şi cazul în care femeia trecută printr-o experiență matrimonială nefericită optează pentru separare. Revoluția franceză introduce în codul de legi dreptul femeilor de a divorța, în baza unor probe indubitabile.

Multe femei tinere rămase văduve nu mai vor să se recăsătorească din cauza tutelei, care le anihilează orice activitate. Referindu-se la averea dotală, Codul Calimach arăta că femeia "…poate să dispozeze slobod după a ei voință şi plăcere" art. 1659, în timp ce Codul Caragea prevedea:"…este volnică să o vândă, să o zălogească, să o împrumute, să o dăruiască…" art. 46, spre deosebire de Codul Civil Roman, care prelucrat după cel napoleonian, dezvăluia că femeia "…nu o poate da, înstrăina, ipoteca…fără concursul bărbatului". (art. 199).

Timp de secole, femeia a fost dependentă economic, social, chiar intelectual, sexual, erotic. Femeia a fost considerată ca un obiect în ciuda respectului şi dragostei, în ciuda imaginii mitice din literatură sau religie. Indiferent de clasa socială din care făceau parte, femeile erau în serviciul familiei. Opinia publică le asigura că ele ar trebui să-şi găsească împlinirea feminității lor în îndeplinirea sarcinilor şi în afecțiunea celor apropiați. Foarte rar un soț şi o soție formau un cuplu în adevăratul sens al cuvântului. Conformismul căsătoriei, tratată ca o afacere, ajunge adesea la existența a două vieți paralele.

5. Saloanele doamnelor - spații *destinate modei, politicii, literaturii şi artelor*

A doua jumătate a secolului este epoca saloanelor artistice şi literare organizate de femeile respectabile şi cu stare. Ele îşi găsesc identitatea socială. "A ține" un salon devine, pentru femei, o modalitate de a ieşi din anonimat. Ele se întreceau în invitarea tuturor artiştilor şi scriitorilor la modă, şi, nu în ultimul rând, era o competiție în a prezenta un salon elegant şi cu "gust gătit". Aurora Liiceanu e de părere că "o analiză a felului în care femeia şi-a gândit rostul ne îndreaptă către *rivalitate*, nu în raport cu bărbații, ci între ele, ca o primă formă de afirmare în sfera

BDD-A25320 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

socială. Exclusă din spațiul social, stăpână pe microcosmosul familial, pe care ea a dorit să-l depășească, femeia a adus socialul în propria casă". [12] Alecu Russo va descrie salonul doamnei Elena Sturza, ca fiind „campionul bon-ton-ului şi eleganței europene", iar una dintre puținele descrieri literare ale unui asemenea salon o face N. Pătraşcu în romanul său *Marin Gelea*, când vorbeşte despre o serată ce are loc în salonul doamnei Secaly care era

> unul dintre cele dintâi, dacă nu poate cel dintâi din Bucureşti. În el, pătrundea numai noblețea, numai familii cu pretenții aristocratice şi cu nume istorice şi, prin amica doamnei Secaly, naționalista Zoe Tăut, şi câțiva artişti şi scriitori români mai de seamă, cu alte cuvinte, „le Bucarest connu." Lumea se pregătea pentru seratele ei în chip cu totul deosebit. Cu o săptămână, două înaintea lor, magazinele „A l'Etoile de la mode" şi „Aux villes de France", în fața cărora staționau echipajele pe două şiruri, erau răscolite până în tavanuri de către familiile invitate. Pe cicmigelele lor, se vedeau munți de mătăsuri, de atlasuri, de luizine, de tafte, de museline, de tuluri, de panglici, care de care mai subțiri. […] Tot ce se poate cheltui şi, adesea, şi ce nu se poate. […] La seratele ei se făceau muzică şi teatru franțuzesc, mai rareori o conferință tot în franțuzeşte, iar după 12 ceasuri, se dansa. Îndeobşte, căutau la dânsa străinii artişti care treceau prin țară, oricât de mediocri ar fi fost ei. Cu greutate se strecura, din timp în timp, şi câte ceva românesc". [13]

În secolul XIX, o certitudine a educației tinerei femei o constituia faptul de a cânta bine la pian. Marea moda a instrumentului debutează în jur de 1815, perioadă în care încep să decadă harpa, vioara, violoncelul, considerate de acum indecente. Aceeaşi istorie îi este hărăzită şi pianului, care, către 1870, este considerat într-o oarecare măsură vulgar. Virtuozitatea tinerei femei intra în strategia matrimonială. Edmond de Goncourt numeşte pianul "hățişul femeilor". Pianul poate servi ca preambul al gândurilor erotice atunci când se cânta romanță; poate înregistra trăirile intense ale femeii în clipele de lipsă ale amantului; sau, pur şi simplu, poate constitui partener împotriva plictiselii.

Femeia încearcă, în acelaşi timp, să-şi cultive propria imagine. Ea este întotdeauna însoțitoare, purtătoare: este soție, metresă, mamă, practic reprezintă pe altcineva. Rareori ea este pur şi simplu doar propria-i reprezentare; cazul actrițelor, al scriitoarelor, al plasticienelor care îşi leagă destinele, în cazul în care o fac, de oameni din acelaşi mediu, ce le încurajează în demersul lor. În momentul în care fac obiectul unei reprezentări în câmpul vizual (parțială- cazul tablourilor de familie, totală-portret), femeile sunt foarte atente la ținuta lor, gândită ca o reflexie a poziției pe care o ocupă.

În spațiul românesc, această colecție de imagini de început de secolul conservă o foarte interesantă pătrundere a elementelor ce țin de moda occidentală, pe care boierimea din Țările Române le suprapune modei orientale; întrepătrundere ce supraviețuieşte şi dincolo de jumătatea secolului, şi remarcată de orice occidental ce traversează acest tărâm, cum este cazul gazetarului şi literatului francez Ulysse de Marsilliac:

> Îmbrăcămintea femeilor nu era cu nimic mai prejos decât cea a bărbaților, mai ales în ce priveşte originalitatea şi bogăția. Peste părul bogat împletit, purtau cu îndrăzneală un "işlic" din blană, împodobit cu un colier de diamante fixat cu o agrafă din smaralde. În picioare, purtau pantofi cu vârful încovoiat şi ciorapi ajurați, prinşi cu o sartieră din panglici roşii [...]. Ele purtau şi un "anteriu", o togă largă de stofă, iar pe deasupra - un ilic brodat cu aur. Cordonul lor era de o bogăție incredibilă: imaginați-vă o brățară mare strângând mijlocul. Cămaşa fină şi transparentă dezgolea, prin broderia elegantă, goliciunea sânului. Un colier, dar cel mai adesea o salbă de aur, după vechea moda bizantină, le atârna pe piept". [14]

Acțiunile mondene ale femeii- boieroaică, pe direcția exterior-interior spațiului locuinței sale erau limitate. Vizitele programate erau cele mai comune ocazii de întâlnire, fără, însă, cerințe maxime de lux vestimentar. Doar sala de bal, ce

BDD-A25320 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

înlocuieşte "banalul" salon, poate oferi spaţiul unei întreceri a "luxului" (sala de bal, saloanele şi momentele trăite în aceste spaţii fac din ce în ce mai des, în secolul XIX, obiectul reprezentărilor vizuale). Nu întâmplător, Emile Zola recurge la titlul de *Saloanele mele,* iar Stendhal îşi subintitulează romanul *Armance* (*Sau câteva scene dintr-un salon parizian în 1827*). Ulysse de Marsilliac nota:

> Ceea ce deosebeşte balurile din Bucureşti este marele lux pe care îl etalează femeile şi mulţimea de uniforme şi decoraţii. [15]

În schimb Mihail Kogălniceanu face, cu mult umor dar şi ironie, un clasament al „miilor de specialităţi femeieşti", care se întâlnesc la mai toate

> suarele dansante. Spre pildă: Femeile măritate care iubesc a şugui cu holteii. Acele care la vârsta de 45 de ani poartă în sân un cap de cuc, ca să rămâie totdeauna tinere şi drăgălaşe. Acele care-şi întreabă necontenit cavalerii. Acele care zic: soţul meu este la Eforie. Acele ale căror bărbat este căpitan de târg sau vătav de şalgăi. Acele care amirosă a livant şi poartă gulere cu falduri, când au un gât slab şi lung ca al cocoarelor. Sau scurteicile cu ochi boldii ca ai racului, numai în proporţia ochilor de bou – expresia omerică. Sau ghemurile de grăsime, încărcate de diamanturi, care sar sub policandru ca un balon, asudă de la cap la picioare şi zic necontenit: „Este de mirat! Nu-s ostenită nicidecum; aş juca toată noaptea fără să mă ostenesc". Şi femeile sulemenite, care joacă peste patruzeci de ani. Şi fetele de treizeci, care nu mai joacă … decât să facă plăcere altora. [16]

Femeii sărace îi erau refuzate aceste spaţii. Ea popula mahalalele bucureştene, încercând involuntar să păstreze identitatea locului de proveniență. Viaţa ei decurgea între casă, gospodărie, grija copiilor, târg şi rareori târgurile însoţite de bâlci. La altă scară faţă de boieroaică, şi ea îşi are straiele bune în momentele de sărbătoare, care o reprezintă, dar prin apartenenţă, şi nu, prin personalizare - cum este cazul femeilor avute. Şi ea poate fi întâmplător portretizată, dar acest accident se datorează interesului pentru masa din care face parte şi, chiar mai mult, al straiului pe care-l poartă (colecţiile de gravuri, acuarele ilustrând costume populare, realizate de Carol Pop de Szathmary, de Gheorghe Tattarăscu).

6. "Intrarea interzisă" femeilor în spaţiul politic

În deceniul şapte al secolului XIX au avut loc discuţii, conferinţe, prelegeri publice cu privire la situaţia femeii în activitatea politică, însă reprezentanţi ai burgheziei şi moşierimii au căzut de acord că femeia trebuie să fie "numai soţie, mamă, administratoarea casei". Se considera ca indiscutabilă inferioritatea intelectuală a femeilor şi, astfel, participarea lor la viaţa politică nu era permisă. Ele nu luau parte nici ca alegătoare, nici ca eligibile. Prejudecăţile vremii îi cereau femeii doar „să placă", iar femeia cu drepturi politice nu putea să placă. Ea, mai târziu, ar fi vrut să fie aleasă deputată sau senatoare, lucru greu de acceptat. Iar, din cauza exerciţiului dreptului de vot, femeia şi-ar fi pierdut "drăgălăşenia, graţia, bunătatea, farmecul, feminitatea". Fiindcă este "pasională", spiritul ei de dreptate va fi împărţit între simpatii şi antipatii.

Femeile erau excluse de la orice drept politic. Rolul lor rămâne în această chestiune acela de ideal sau de muză. Francezii o aveau pe a lor Marianne, a cărei întruchipare însufleţeşte Revoluţia. Republica este reprezentată printr-o femeie tânără, energică, drapel al vestalelor sau Carităţii romane. Pictorii români, cuprinşi de febra revoluţiei, vor privi deseori către paradigma franceză (C.D. Rosenthal - *România revoluţionară, România rupându-şi cătuşele pe Câmpia Libertăţii*).

Pentru prima dată se scrie despre egalitate în faţa legii, "fără deosebire de obraji", în Constituţia Moldovei din 1882. Tot atunci se subliniază şi libertatea

BDD-A25320 © 2007 Galaţi University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

individuală şi cea a muncii. Însă, aceste principii nu se referă şi la femei. În 1866 Heliade Rădulescu va discuta pentru prima dată despre dreptul la vot al femeilor. Dar Constituția, apărută în acelaşi an, situează femeia între copii, smintiți şi criminali, excluzând-o de la drepturile politice.

Anul 1848 desemnează începutul unei noi epoci pentru romance. Ele se implică în politică şi luptă pentru emancipare socială participând activ la evenimentele istorice, revoluțiile de la 1848 din Țările Române, unirea Principatelor în 1859, Războiul de independență din 1877-1879, formarea Statului Unitar Român în 1918. În 1859, Sofia Cocea este prima femeie care scrie articole de gazetă

> îndemnând pe femei să lucreze la regenerarea României prin crearea de şcoli şi instituții de educație." [17]

Feminismul va lua naştere ca urmare a dorinței de recunoaştere a eului feminin, iar Constanța De Dunca–Schiau subliniază că

> feminismul într-un stat nu poate fi privit decât ca cea mai importantă chestiune socială. Orice națiune va deveni mare sau mică, după cum îi vor fi femeile; căci femeile fac moravurile, femeile caracterele. Feminismul său este deci pentru națiune o chestiune de viață sau de moarte. [18]

În ultimele decenii ale secolului XIX au apărut şi unele periodice feministe: *Femeia română, Buletinul Ligii Femeilor*, *Dochia*. *Femeia română*, periodic editat de Maria Flechtenmacher, a dus o campanie asiduă pentru îmbunătățirea învățământului pentru fete, angajarea femeilor în profesiunile intelectuale, rezervate numai bărbaților, cerând instrucție egală pentru ambele sexe.

La început, mişcarea feministă a fost considerată ostilă bărbaților. Dar femeile nu doreau decât să aibă dreptul la cultură, la muncă, drepturi civile şi politice. S-au format numeroase societăți. În 1886, la Iaşi, Cornelia Emilian înființează societatea *Reuniunea femeilor române*, acțiune care va fi asociată cu începutul mişcarii feministe. Mai târziu, în 1895, ea fondează *Liga femeilor române,* prima societate românească cu statute şi un buletin publicat, *Buletinul Ligii femeilor,* care îndemna femeile să-şi revendice drepturile politice. Iar în 1896, din inițiativa *Ligii femeilor de la Iaşi* a fost semnată o petiție de peste 500 de femei şi înaintată Adunării Deputaților prin care se cerea ca

> femeia măritată să fie scoasă din rândul minorilor şi să i se recunoască dreptul de a-şi administra singură averea. [19]

Tot, în Iaşi, în 1908, Tereza Strătilescu înființează societatea *Unirea educatoarelor române*" în sprijinul luptei pentru emancipare morală prin emancipare economică. Membrele grupării cer instituții de cultură pentru femei şi crearea de ateliere pentru straturile de jos ale societății. La început de secol XX, Iaşiul devenise unul dintre principalele centre ale mişcării feminine.

Remarci finale

Lupta de emancipare a femeilor române în plan social şi cultural de-a lungul secolului al XIX lea (începută o dată cu înființarea la Buda a primei *Societăți a femeilor române* în 1815) a reprezentat o componentă de bază în formarea identității femeii moderne (New Woman) şi a deschis un nou drum pentru importante schimbări sociale, economice şi culturale.

BDD-A25320 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

Note

[1] Nădejde, Sofia. 1883. Şicane bărbăteşti. *Contemporanul* 8: 312-315
[2] Creangă, Ion. 1957. Soacra cu trei nurori. *Opere*. Ediție îngrijită de G.T.Kirileanu. Bucureşti: ESLA, p. 153
[3] În 1854, poetul englez Coventry Patmore a publicat poezia *The Angel in the House*, în care Honoria, eroina poemului este numită cu acest apelativ, care, în timp, a devenit un concept pentru orice soție minunată care creează, dintr-un cămin curat şi ordonat, un adevărat rai pentru soțul ei.
[4] Popovici, A.T.N. 1894. *Rolul economic al femeii române*, Bucureşti: 3.
[5] Nădejde, Sofia 1879. Chestiunea femeilor. *Femeia română*, anul II, nr.111, 25 martie: 5.
[6] Voiculescu, V. 1898. *Rolul femeii în familia plugarului român:* 7. Buzău: Tipografia Alessandru Georgescu.
[7] Nădejde, Sofia 1879. Starea femeii şi mijlocul prin care se vor putea emancipa. *Femeia română*, anul II, 122. 31 mai: 12
[8] Voiculescu, V. op. cit.: 12.
[9] Voiculescu, V. op. cit.: 13.
[10] Voiculescu, V. op. cit.: 13.
[11] Girardin, Saint-Marc. Panopol, Vasile 1848. *Romînce văzute de străini*. Bucureşti: Editura Cartea românească: 103
[12] Liiceanu, Aurora 1996. Rivalitate şi solidaritate. In *Secolul 20* **7-8-9**: 38.
[13] Petraşcu, N. 1897. *Marin Gelea*: 156. Bucureşti: Imprimeria Albert Baer. p. 103
[14] Marsillac, de Ulysse 1999 - *Bucureştiul în veacul al XIX-lea*. Bucureşti. Editura Meridiane. p. 149.
[15] Marsillac, de Ulysse. op. cit.: 29
[16] Kogălniceanu, Mihail 1974. Adunări dănțuitoare. *Opere I*, Text stabilit, studiu introductiv, note şi comentarii de Dan Simionescu. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România. p. 39
[17] Cocea, Sofia 1879. Despre munca femeii, *Femeia română*: 115. anul II, nr.111, 25 martie.
[18] Schiau–de Dunca, Constanța 1904. *Feminismul în România* (conferință). Bucureşti: Tipografia Thoma Basilescu.
[19] *Dezbaterile Adunării Deputaților*. Sesiunea 1895-1896, 5 martie: 463.

Anexă

Codurile civile după care se guvernau Țările Române, cu referire la articolele despre condiția femeii:

Codul Civil

Art 131. În caz de dezacord între tată şi mamă, consimțământul tatălui este de ajuns.

Art. 195. Femeia datoreşte ascultare bărbatului.

Art. 196. Femeia este datoare să locuiască împreună cu bărbatul său şi să-l urmeze ori în ce loc va găsi de cuviință să-şi stabilească locuința sa.

Art. 197. Femeia nu poate porni judecată fără autorisațiunea bărbatului ei, chiar în cazul când e comerciantă publică.

Art. 199. De asemenea, ea nu-şi poate administra vreo avere de a ei, căci nu poate dispune de ea fără permisiunea bărbatului: "Femeia având chiar parafernă nu o poate da, înstrăina, ipoteca, nu poate dobândi avere cu titlu oneros sau gratuit, fără concursul bărbatului la facerea actului său, prin deosebit consimțimânt înscris".

Art. 203. Femeia nu-şi poate susține drepturile nici atunci când soțul ei este condamnat pentru crimă: "Când bărbatul este căzut sub condamnație criminală, chiar în caz când deciziunea este data în lipsă, femeia chiar în vrâstă legiuită, nu poate în timpul cât ține osânda, să pornească judecată, nici să contracteze, decât după autorizația tribunalului".

BDD-A25320 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)

Art. 208 este singurul care îi oferă femeii un drept, acela de a-şi face singură testamentul, fără autorizaţia soţului.

Art. 307. Cercetarea paternităţii este oprită.

Art. 308. Cercetarea maternităţii este primită.

Art. 327. În timpul căsătoriei, tatăl singur exercită autoritatea părintească.

(Art. 337.) Mama are drept de corecţie numai asupra copiilor ei naturali. Asupra copiilor ei dintr-o căsătorie legitimă nu are drept de corecţie, "chiar, când a rămas văduvă, decât cu concursul a două rude apropiate ale bărbatului şi cu învoirea tribunalului". (Art. 335)

Art. 345-348 "restrâng drepturile de tutelă a mamei asupra copiilor, când tatăl este decedat". Soţul îşi angajează un "consiliu îngrijitor", iar dacă soţia se recăsătoreşte după moartea lui, ea "pierde de drept tutela" asupra copiilor în cazul în care nu cere şi nu obţine "încuviinţarea favorabilă a consiliului de familie". Acest lucru nu se întâmplă bărbatului. El se poate căsători oricând, rămâne tutor al copiilor săi minori şi poate administra în continuare averea acestora, chiar dacă ea aparţine soţiei decedate.

Art. 383. subliniază faptul că, femeia "nu poate fi tutoare, sau membră în consiliul de familie decăt dacă e mamă sau ascendenta (bunica) copiilor".

Art. 677. Copiii naturali succed mamei lor, ascendenţilor şi colatoralilor mamei, ca copiii legitimi.

Codul Comercial

Art. 10 acordă numai tatălui in timpul căsătoriei, "dreptul de a da autorizare copiilor între 18-21 ani a face comerţ".

Art. 77, 89, 114, 122 se referă la dreptul femeii de a constitui "acte de societate comercială cu alţii", sau la dreptul de "a participa la administrarea societăţilor".

Însă, aceste legi nu se aplică şi în cazul femeilor măritate. Atât în Codul Civil cât şi în cel Comercial, se stipulează faptul că, femeia căsătorită nu poate fi comerciantă şi nu poate contracta fără consimţământul soţului.

Art. 69. enumeră meserii ce nu pot fi practicate de femei. Ele "nu pot face parte din comitetele breslelor" pentru a presta un "meşteşug oarecare", dar nici profesa meserii liberale ca cea de avocat.

Bibliografie

BĂLTESCU, P. 1905. *Câteva note asupra emancipării socio-politice a femeii*. Bucureşti.

BOTEZ, C. 1920. *Problema feminismului*. Bucureşti

CÎNCEA, P. 1895. *Începuturile luptei pentru emanciparea femeii în România* (secolul al XIX-lea) – (conferinţă).

CRĂCIUN, E. 1920. *Situaţia femeii măritate*. Buletinul Secţiei Juridice al Asociaţiei, nr.1, februarie.

CONSTANTINESCU, A. 1902. *Regenerarea femeii prin Creştinism. Rolul şi misiunea ei*. Bucureşti.

CORNEA, N. 1899. *Femeia*. Bacău

DJUVARA, N. 1995. *Între Orient şi Occident*. Bucureşti: Editura Humanitas.

FURET, F. 2000. *Omul romantic*, trad. coord. de Giuliano Sfichi. Iaşi: Editura Polirom.

MIHĂILESCU, Şt. 2001. *Emanciparea femeii române*. Bucureşti: Editura Ecumenică.

PANOPOL, V. 1948. *Romănce văzute de străini*. Bucureşti: Editura Cartea românească.

PASCU, I. 1931. *Rolul femeii în biserica creştină ortodoxă*. Bucureşti.

PĂTRAŞCU, N. 1894. *O altă direcţie în creşterea femeii române*. Bucureşti

POPOVICI, A.T.N. 1894. *Rolul economic al femeii române*. Bucureşti.

SCORŢEANU, P. 1881. Starea economică a femeii. *Femeia română*, anul IV, 220, 1 ianuarie.

STRATILESCU, E. 1919. *Temeiul mişcării feminite. Mic istoric al mişcării feministe din România*. Bucureşti.

TROFIN, I.N. 1902. *Chemarea pentru înălţarea ţărăncii române*. Piatra-Neamţ.

BDD-A25320 © 2007 Galaţi University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:28 UTC)